Исидора Комадина*
Универзитет у Приштини с привременим седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет
Катедра за руски језик и књижевност
isidora.komadina@pr.ac.rs

УДК 37.091.3
https://doi.org/10.18485/slavistika.2024.28.2.18
стручни рад
примљен 1. 8. 2024.
прихваћен за штампу 24. 12. 2024.

Василије Стоиљковић
Универзитет у Приштини с привременим седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет
Катедра за руски језик и књижевност
vasilije.stoiljkovic@pr.ac.rs

УЏБЕНИЧКИ ТЕКСТ КАО ПРЕДЛОЖАК ЗА АНАЛИЗУ СИТУАЦИОНОГ МОДЕЛА КОМУНИКАТИВНОГ ПОНАШАЊА**

Како је уџбенички текст носилац релевантних информација о различитим елементима вербалног и невербалног комуникативног понашања, без чијег савладавања не може бити успешне комуникације на страном језику, предмет нашег истраживања у овом раду јесте анализа уџбеничког текста који осликава једну комуникативну ситуацију. Анализа текста спроведена је према критеријумима ситуационог модела анализе комуникативног понашања предложене од стране Ј. А. Стерњина. Анализом смо дошли до резултата који показују да је могуће и путем вербализованих информација у дијалогу сазнавати и усвајати комуникативно понашање етнокултурне заједнице којој учесници у дијалогу припадају.

Кључне речи: комуникативно понашање, ситуациони модел комуникативног понашања, уџбенички текст, социокултурна компетенција.

Since the textbook text is the carrier of relevant information on the diverse elements of verbal and nonverbal communicative behavior, without whose mastering there cannot be any successful communication in a foreign language, the object of our research in the paper is an analysis of the textbook text illustrating one communicative situation. The text analysis was carried out according to the criteria of the situational model of communicative behavior analysis proposed by I.A. Sternin. The analysis reached the conclusion that indicates that it is also possible to learn and acquire the communicative behavior of the ethnical-cultural community to which the interlocutors belong through verbalized information in dialogue.

Keywords: communicative behavior, situational model of communicative behavior, textbook text, sociocultural competence.

---

* https://orcid.org/0000-0003-0302-8079

** Ово истраживање подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-66/2024-03/200184).

Према Стандардима за учење страних језика „истински садржај курса страних језика нису граматика и речник језика, већ културе изражене тим језиком" (National Standards in Foreign Language Education Project 1999: 43). Приликом усвајања страног језика ми не усвајамо само правила структуре језика, већ и правила употребе. Како Бугарски наводи, то значи да ми учимо како да се служимо језиком у складу са говорном ситуацијом, која обухвата лице које говори, лице којем се говори, друга присутна лица, предмет, место и време разговора (Бугарски 1995: 165). Друштвена правила употребе језика изучавају се у оквиру социокултурног приступа усвајању страног језика. Упознавањем и усвајањем друштвених правила циљне социокултурне заједнице стичемо социокултурну компетенцију. Она захтева разумевање контекста у ком се језик користи, односно које улоге учесници имају, какве информације размењују и функцију те интеракције (Savignon 2002 према Нешић 2018: 24–25). Обучавање страном језику из ове перспективе изводи се у контексту дијалога култура, узимајући у обзир разлике и сличности културе језика који се проучава. Настава страних језика незамислива је без социокултурних садржаја. Иако социокултурно знање није експлицитно идентификовано као когнитивни циљ, оно је имплицитно присутно у многим компонентама кроз чије учење усвајамо страни језик (нпр. у лексемама, текстовима, сликама, ситуацијама, људима и њиховим улогама и радњама, вежбама итд).

Укључивање културних садржаја у наставу страних језика захтева проналажење ефикасних начина за њихову интеграцију, јер потрагу за техникама које промовишу аутентичну комуникацију додатно отежава и чињеница да се културе мењају, нису статичне. Наравно, постоје аспекти културе који се не мењају или мењају спорије, попут вредности, норми и историјског наслеђа (Savignon-Sysoyev 2005: 36). Неопходно је препознати шта је оно што је константно у једној култури, и како то усвојити кроз активно учење. Уџбеник као основни извор информација и основно средство у процесу школског учења има важну улогу у процесу усвајања културолошких знања. У новије време на уџбеник се гледа као на медиј социокултурног знања који представља слику датог друштва и као такав он постаје продукт културе у коме је видљиво све оно што је културолошки релевантно за једну одређену заједницу.

Уџбенички текст као репрезент комуникативне ситуације

Ученицима је уџбеник основно и обавезно средство за учење у коме су изложени програмски садржаји који се морају усвојити. Уџбеник страног језика састављен је од основног текста (садржај) и дидактичко-мето-

дичког апарата (начин презентације). Уз помоћ текстова који одражавају социокултурну стварност тј. правила употребе језика у друштву, долази до разумевања контекста у коме се језик који је предмет нашег изучавања користи. Такође, долази до формирања језичке слике света која је адекватна стању у друштву. Уџбенички садржај формиран на основу програмског садржаја којим се прописују социокултурне чињенице неопходне за усвајање не претпоставља изучавање ових чињеница као географских и историјских података, као одлика менталитета и говорног понашања на пасивном нивоу, већ диктира потребу за разумевањем ових чињеница кроз призму језика и њихову активну употребу.

Блискост језика и култура неизоставан је чинилац структурно-садржинског обликовања уџбеника. Садржај мора бити дидактички обликован тако да омогућава ученицима усвајање основних знања. То значи да уџбеник у највећој мери мора узимати у обзир онога коме је намењен и остварити комуникацију са њиме. Овако схваћен уџбеник није више пуко средство за конкретизацију школског програма, није директна замена за предавања или средство за репродуктивно учење, већ постаје основно средство за организацију процеса учења и за плодну педагошку интеракцију између ученика и уџбеника и између наставника и ученика (Ивић и сар., 2009: 26).

Уџбенички текст, као најзначајнија компонента обликовања уџбеника, јесте појава у којој се култура рефлектује или фиксира у језичким средствима. Не постоји општа теорија текстова, па тако ни прецизна типологија, и једна општеприхваћена структура текста. Међутим, постоји нешто што називамо традиционалном поделом текстова и то на: основне и допунске текстове. Основном тексту припала је улога најважнијег структурног елемента приликом конципирања уџбеника, сви остали елементи уџбеника њему су подређени и у служби што потпунијег остваривања функције основног текста (Коцић 2001: 135). Садржај текстова, посебно онај у ком су дата фонска знања,[1] важан су предуслов за усвајање социокултурне компетенције.

1 Фонска знања (рус. *фоновые знания*; енгл. *background know1edge)* користе се у процесу говорне комуникације и манифестују се у облику семантичких асоцијација и конотација. Према Шчукину разликују се четири врсте фонских знања: а) прва група подразумева опште људско знање, које може обухватати концепте или појмове попут *љубави*, *живота*, *сунца*, *ветра* итд.; б) друга група подразумева регионално фонско знање, укључујући и изражавање помоћу дијалекатских речничких јединица; в) трећу групу чине фонска знања из одређене социјалне групе, односно знање карактеристично за одређену професију нпр. концепти повезани са активностима лекара, адвоката, инжењера; г) четврту групу чине фонска знања која су позната свим припадницима одређене етничке и језичке

Та знања не морају нужно бити испољена експлицитно, већ их је могуће уочити кроз језичке јединице у којима је садржано национално и морално искуство народа, кроз одређени интерпункцијски знак који показује темпо говора у одређеној ситуацији, кроз слику или опис догађаја који не показује само догађај као такав, већ је у њему садржано комуникативно понашање народа, што онда омогућава ученицима да се боље сналазе у имплицитном садржају руског језика као страног. Усвајање језика, према комуникативном приступу, одвија се кроз комуникативне ситуације и сфере које се прецизирају Наставним планом и програмом за сваки разред. С обзиром на то да уџбенички текст репрезентује програмски садржај, он често бива обликован као једна комуникативна ситуација која може деловати самостално или у симбиози са осталим текстовима у оквирну једне комуникативне теме. Један такав уџбенички текст послужио нам је као предложак за анализу комуникативног понашања руске социокултурне заједнице.

Комуникативно понашање и ситуациони модел његове дескрипције

Комуникативно понашање, према Прохорову и Стерњину (Прохоров, Стернин 2006: 19), јесте посебна научна дисциплина која није део ни лингвистике, а ни културологије. Оно чини посебну научну област која се темељи на резултатима низа наука попут етнографије, етнологије, социологије, психологије, лингвистике, лингвокултурологије, психолингвистике, социолингвистике, паралингвистике, теорије комуникације, реторике. Назива се и активном културологијом, јер поседује неопходна знања и вештине које су неопходне за активну свакодневну комуникацију, за разлику од пасивне културологије која знања пласира као информације о култури, географији, историји. „Комуникативно понашање је понашање (вербално и пратеће невербално) појединца или групе људи у процесу комуникације, регулисано нормама и традицијама комуникације датог друштва” (Исто: 23). Проучавање комуникативног понашања као културно детерминисаног комуникативно-психолошког феномена започело је интересовањем за национално комуникативно понашање, будући да је национална специфичност комуникативног понашања најпре уочљива у контакту култура. Комуникативно понашање описује не само учтиву, већ стварну комуникативну праксу. Резултати описа националног комуникативног понашања успешно се користе у настави страног језика као једна од вештина познавања и владања

заједнице и одражавају карактеристике културе, начина живота, обичаја одређеног народа. За Русе то је *самовар* – предмет непознат многим странцима, или рецимо *тусовка*, *ближнее зарубежье*, *перестройка*, *силовик* (Щукин 2015: 193).

страним језиком заједно са аспектима као што су говорење, читање, писање, слушање и превођење. Знања и вештине које се усвајају у оквиру ове научне области доводе до стицања социокултурне компетенције која је неопходна за интеркултурни дијалог.

Разрађена су три основна модела дескрипције и анализе националног комуникативног понашања од стране представника Вороњешке школе (Прохоров, Стернин 2006: 48–50; Стернин 2000: 14–16; Кончаревић 2018: 196–202), и то: ситуациони, аспекатски и параметарски. Сва три модела осмишљена су да пруже свеобухватан опис комуникативног понашања, али се разликују по својој функционалној усмерености. Наведени модели међусобно се не искључују, већ се претпостављају, а сваки модел може се трансформисати и у средство за описивање другог типа комуникативног понашања.

Ситуациони модел комуникативног понашања (Прохоров, Стернин 2006: 48–49; Лемяскина, Стернин 2000: 19–20) подразумева опис комуникативног понашања у оквирима комуникативних сфера и стандардних комуникативних ситуација (поздрав, извињење, изражавање захвалности, ступање у контакт, излажење из комуникације, општење у гостима, општење у колективу, општење са децом, национални невербални систем итд). Овај модел базира се на емпиријском материјалу, где предложак може бити и уџбенички текст. У наставној пракси усвајање страног језика одвија се кроз *стандардне комуникативне ситуације* где се те ситуације анализају да би се утврдио степен усвојености теоријског материјала од стране ученика, као и да се провере могућности примене теоријске анализе. Конкретне или стандардне комуникативне ситуације и општа правила понашања користе се у описивању говорне етикеције као илустративног материјала. Избор комуникативних сфера и стандардних комуникативних ситуација које постају предмет опсервирања доста је широк, при чему се опсег и дубина анализе одређују на основу одлика комуникативне компетенције одређеног нивоа. Ситуациони модел непосредно се базира на пракси интеркултурних контакта, укључујући и оне тематске сфере и комуникативне ситуације у којима при контакту носилаца разних језика и култура долази до реалних тешкоћа изазваних разликама у нормама, традицијама и средствима матерње и стране комуникативне културе (Исто). Ситуациони модел одвојено разматра и описује вербално и невербално комуникативно понашање и социјални симболизам. „Социјални симболизам је одраз семиотичке функције у свести људи коју одређена акција, чињеница или чин као елемент објективног света добија у одређеној култури” (Прохоров, Стернин 2006: 17). Сматра се могућим идентификовати вербално и невербално понашање у тексту, али не и социјални

симболизам јер се он односи углавном на невербални део, који се у мањој мери илуструје кроз текст.

Шему за свеобухватну анализу комуникативне ситуације у оквиру ситуационог модела комуникативног понашања предложио је J. A. Стерњин (Стернин 2013: 3–4), и она се састоји од тринаест корака који се наводе у наредном делу рада. У овом раду ми смо према утврђеним корацима и шеми коју је предложио J. A. Стерњин спровели анализу текста *Незабываемая встреча* из уџбеника за 3. разред гимназије *До встречи в России* (Марић и др. 2015: 101–102). Текст *Незабываемая встреча* предмет је анализе јер задовољава следеће критеријуме: 1) припада категорији основног текста, 2) реч је о тексту дијалошког карактера (док су текстови у уџбеницима за средњу школу углавном дескриптивног, наративног или прозног карактера), 3) садржи много елемената вербалног и невербалног понашања које је могуће идентификовати.

Анализа текста према ситуационом моделу комуникативног понашања

НЕЗАБЫВАЕМАЯ ВСТРЕЧА

Мне посчастливилось встретиться с Петром Ильичом Чайковским и беседовать с ним. На всю жизнь я запомнил эту встречу, сыгравшую важную роль в формировании моей личности, моего творчества.

Восемнадцатилетним юношей я приехал в Петербург, чтобы учиться в университете. Тогда я очень увлекался музыкой и часто бывал в Мариинском театре. Моим любимым композитором был Чайковский. Вместе со своими товарищами-студентами я ходил на спектакли, когда шли его оперы и балеты. Я был на премьерах «Спящей красавицы», «Пиковой дамы», «Щелкунчика» и «Иоланты». Сидя в театре, мы громко аплодировали и без конца вызывали автора.

В первые же месяцы после моего приезда в Петербург я познакомился с семьёй доктора Добрянского. Его жена была одарённой певицей и выступала на концертах. Однажды вечером, когда я был у Добрянских, к ним пришёл Пётр Ильич Чайковский, чтобы послушать, как жена Добрянского поёт арию Татьяны из оперы «Евгений Онегин». Петру Ильичу понравилось исполнение, он дал несколько

советов. Чайковский был необычайно прост и бесконечно обаятелен. Когда поздно вечером мы уходили, Чайковский предложил мне пойти вместе пешком. Надо ли говорить, как я был счастлив: я не только познакомился с композитором, но и имел возможность поговорить с ним с глазу на глаз.

Мы пошли по набережной Невы. Была чудная лунная ночь. Сначала мы шли молча, но вскоре Пётр Ильич заговорил:

– Ведь вы хотите быть художником. Почему же вы поступили в университет?

Я начал объяснять ему, а потом спросил, почему он до консерватории учился в училище правоведения. Он улыбнулся, но ничего не сказал. После долгого молчания я высказал мысль, что гении творят только по вдохновению. Он остановился и сказал с досадой:

– Ах, юноша, не говорите банальностей! Нельзя ждать вдохновения, да и одного его недостаточно: нужен прежде всего труд, труд и труд. Помните, что даже гениальный человек ничего не сделает не только великого, но и среднего, если не будет много трудиться. Я себя считаю самым обыкновенным человеком...

Я хотел возразить ему, но он перебил меня:

– Нет, нет, не спорьте, я знаю, что говорю. Советую вам, юноша, запомнить это на всю жизнь: вдохновение рождается только из труда и во время труда. Я каждое утро сажусь за работу и пишу. Если ничего не получается сегодня, я завтра сажусь за ту же работу снова. Так я пишу день, два, десять дней. Упорной работой вы всегда добьётесь своего, и вам удастся сделать больше и лучше, чем гениальным лодырям ...

– Значит, бездарных людей нет?

– Намного меньше, чем принято думать. Но зато очень много людей, не желающих или не умеющих работать.

Когда мы остановились около его дома, я высказал волновавшую меня мысль:

– Хорошо, Пётр Ильич, работать для себя и по своему желанию. А каково тому, кто работает только по заказу?! (Я говорил о своих картинах, которые рисовал по заказу).

– Очень неплохо, даже лучше, чем по своему желанию. Я сам работаю по заказам, и Моцарт работал по заказам,

и художници Микеланджело и Рафаэль. Мы попрощались. Я долго стоял, думая о новых, глубоко поразивших меня мыслях. Слова Петра Ильича помогли мне найти правильный путь в жизни. (По И. Грабарю)

Први корак подразумева формулисање циљева сваког од учесника у комуникацији у одређеној ситуацији и уочавање могућих измена циљева током дијалога. Стерњин издваја предметни и комуникативни циљ за сваког од учесника у комуникацији, и за личност А, и за личност Б. Предметни, који би могли назвати и основним циљем, подразумева сазнавање или мењање понашања код саговорника, док комуникативни циљ подразумева стварање одређеног односа са саговорником (Стернин 2008: 22).

1. Циљ комуникације:

Студент: Личност А— предметни циљ (жели да постане геније и сматра да без талента то није могуће, и да ће му његов узор открити тајну генијалности) и комуникативни циљ (разменити идеје са својим узором, питати све што га интересује очекујући одговор);

Пётр Ильич Чайковский: Личност Б — предметни циљ (објаснити „младима" да није потребна никаква генијалност већ само рад, непрестани рад) и комуникативни циљ (пружити тражене одговоре).

Други корак подразумева одређивање врсте комуникације између саговорника (отворена/затворена, иницијативна/принудна, званична/незванична, етикецијска/слободна, итд.), и уочавање могућих измена везаних за тип комуникације.

2. Тип комуникације:

Комуникација је отвореног типа, званична и етикецијска. У току комуникације не мења се њен тип.

Трећим кораком описује се језички пасош личности, који садржи податке о томе да ли се саговорници правилно изражавају и да ли се придржавају норми обухваћених језичком и комуникативном културом.

3. Језички пасош комуниканата:

Учесници у комуникацији правилно се изражавају, нема примера кршења норми учтивог комуникативног понашања.

Четвртим кораком утврђује се да ли се саговорници придржавају етикецијских норми уз навођење примера њиховог евенуталног кршења у односу на изглед, језичку кулутуру и понашање.

4.Поштовање етикецијских норми:

Изглед:

У тексту нисмо нашли примере вањског изгледа.

Говорна етикеција:

Присутно је поштовање говорне етикеције јер се личност А служи именом и патронимом у обраћању, док се личност Б свом саговорнику обраћа са *младићу*. Како је личност Б употребила реч *баналност* да изрази неслагање са мишљењем свог саговорника, а не неку оштрију, јасно је да је употребом ове речи личност Б испоштовала норму говорне етикеције.

Студент: *Хорошо, Пётр Ильич, работать для себя и по своему желанию*.

Пётр Ильич Чайковский: — *Ах, юноша, не говорите банальностей!*

Етикеција понашања:

Студент: *Мы попрощались. Я долго стоял, думая о новых, глубоко поразивших меня мыслях.*

Пётр Ильич Чайковский: *Мы попрощались*.

Обе личности поштују етикецију понашања целим током комуникације.

Петим кораком описују се улоге личности у анализираној ситуацији. Према Стерњину друштвена улога је улога коју саговорник има у друштву, и која одражава његов социјални статус, и комуникативна улога, која одржава баланс у комуникацији, избегавање конфликта (Стернин 2008: 22). Такође се у оквиру овог корака прати да ли долази до мењања улога у току комуникативне ситуације.

5. Улоге учесника комуникације:

Студентова улога знатижељног младића остаје непромењена до краја разговора. Он сам на крају разговора истиче да је конверзација коју су водили утицала на промену начина његовог размишљања, што је истовремено утицало и на промену његовог живота. Тиме се друштвена улога личности А сматра остваренoм. Његова комуникативна улога остаје непромењена до краја дијалога, што значи да се у потпуности остварује.

Пётр Ильич Чайковский: друштвена улога личности Б одликује се доминантношћу у изношењу ставова и прекидању саговорника да би нагласио поенту своје приче, што је чини у потпуности остваренoм, док је комуникативна улога непромењена до краја разговора.

Шести корак подразумева трансакциону анализу комуникације између личности.

6. Трансакциона анализа комуникације:

Студент: дете → одрастао са благом преференцом да и сам има улогу одраслог и да тај однос гласи одрастао → одрастао, али личност Б ипак задржава улогу доминантног саговорника из угла одраслог.

Пётр Ильич Чайковский: одрастао →Ф дете

Улоге се у току разговора не мењају.

Код седмог корака наводе се говорне игре које се користе у комуникацији између личности.

7. Говорне игре:

Студент: нема примера.

Пётр Ильич Чайковский: *Упорной работой вы всегда добьётесь своего, и вам удастся сделать больше и лучше, чем гениальным лодырям.*

Говорном игром служи се личност Б да опише како је тешко наћи генијалног лењивца илити беспосличара, тачније, да без рада нема ни генијалности. Ако и постоји предиспозиција за успешност она нестаје ако човек не ради и усавршава се. Категорије као што су генијалност и лењост су неспојиве.

Осми корак подразумева проналажење примера индиректне комуникације у анализираној ситуацији и тумачење индиректног значења.

8. Индиректна комуникација:

У овом тексту нисмо нашли примере индиректне комуникације.

Деветим кораком, који се односи на проналажење закона комуникације у тексту, проналазимо закон правилног започињања комуникације, где се личност која иницира комуникацију питањима интересује за образовање саговорника. Овај закон се обично примењује када је саговорник млађег узраста, било да је реч о ученику или студенту, интересовање постоји за чињеницу зашто се студент определио за област коју студира.

9. **Закони комуникације**:

Студент: *Мы пошли по набережной Невы. Была чудная лунная ночь. Сначала мы шли молча, но вскоре Пётр Ильич заговорил:*

Пётр Ильич Чайковский: — *Ведь вы хотите быть художником. Почему же вы поступили в университет?*

Десетим кораком описује се невербално понашање личности са фокусом на то шта личности невербално саопштавају, како то чине, и у којој мери користе невербална средства комуникације.

10. Невербално понашање:

У тексту наилазимо на пример који нам илуструје невербално поншање, а то је да су ишли ћутећи, млађи учесник комуникације није желео да прекине тишину и први започне разговор, јер би се то сматрало непристојним, већ је сачекао да старији саговорник то учини. Личност Б се такође служила невербалном комуникацјом и то најчешће мимиком у виду осмеха.

Студент: *Сначала мы шли молча, но вскоре Пётр Ильич заговорил:*

Пётр Ильич Чайковский: *Он улыбнулся, но ничего не сказал. Он остановился и сказал с досадой.*

У једанаестом кораку описује се узајамно поштовање саговорника, поштовање универзалних принципа неконфликтне комуникације и дају примери.

11. Реализација принципа неконфликтне комуникације:

Комуникација је делимично конфликтна зато што постоји жеља за конфликтом, али се он ипак не остварује.

Студент: — *Я хотел возразить ему, но он перебил меня.*

Остали део комуникације тече у потпуности без конфликта:

Студент: — *Хорошо, Пётр Ильич, работать для себя и по своему желанию. А каково тому, кто работает только по заказу?!*

(Я говорил о своих картинах, которые рисовал по заказу).

Пётр Ильич Чайковский: — *Очень неплохо, даже лучше, чем по своему желанию. Я сам работаю по заказам, и Моцарт работал по заказам, и художники Микеланджело и Рафаэль.*

Дванаести корак подразумева навођење примера који показују употребу различитх средстава с циљем да се утиче на саговорника, тј. да се код њега изазову жељене реакције, емоције, стања.

12. Правила и технике комуникативног утицаја:

Говорни утицај у већој мери потиче од стране личности Б, што је сасвим очекивано јер долази из искуства старијег и искусног уметника, а то се најбоље види из тврдње студента који каже:

Студент: — *Я долго стоял, думая о новых, глубоко поразивших меня мыслях. Слова Петра Ильича помогли мне найти правильный путь в жизни.*

Речи које су утицале на то да пронађе прави пут у животу гласе: ...*вдохновение рождается только из труда и во время труда. Я каждое утро сажусь за работу и пишу. Если ничего не получается сегодня, я завтра сажусь за ту же работу снова. Так я пишу день, два, десять дней. Упорной работой вы всегда добьётесь своего, и вам удастся сделать больше и лучше, чем гениальным лодырям ...*

Тринаестим кораком описују се поступци којима се служе учесници анализираног дијалога да би утицали на различите категорије саговорника.

13. Комуникативна правила којима се утиче на одређену категорију саговорника:

Студент говори успореним темпом, питањима као да провоцира у жељи да буде доминатан саговорник у комуникацији, али му то не успева.

Студент: — *Я хотел возразить ему, но он перебил меня.*

Личност Б, која репрезентује говорника који је старији и са животним искуством, преузима контролу над комуникацијом. Не сматра се да је то из разлога што жели да доминира, већ је пуно пута водио разговоре у којима дели савете млађима од себе, а којима су савети и усмеравање неопходни.

– Ах, юноша, не говорите банальностей! Нельзя ждать вдохновения, да и одного его недостаточно: нужен прежде всего труд, труд и труд. Помните, что даже гениальный человек ничего не сделает не только великого, но и среднего, если не будет много трудиться. Я себя считаю самым обыкновенным человеком...

Након анализе кроз тринаест корака следи закључак који се, како тврди Стерњин (Стернин 2013: 4), изводи у слободној форми. Неопходно је приказати комуникативне позиције ликова, ко говори са позиције доминатног саговорника, а ко не, како се те позиције током комуникације мењају, ако се мењају, и најзад ко остварује постављене циљеве с почетка комуникације.

Закључак: комуникативна позиција уметника доста је јача у односу на позицију студента, мада се и сам студент труди да буде на довољно јакој позицији, што му уметник не дозвољава. Трудећи се да задржи одважност у комуникацији, студент поставља смела питања. Током читавог дијалога води се борба за доминацију у комуникацији и у том духу се дијалог завршава. Последња реченица коју смо навели сугерише да је финалном реченицом уметник стекао предност у комуникацији и над мислима младог студента, које су утицале дугорочно и на његов даљи живот. Можемо закључити да су постављени циљеви код оба саговорника остварени, с тим да су циљеви личности Б остварени у већој мери. Методе и правила комуникације успешније је користила личност Б у односу на личност А.

Закључна разматрања

Посредством анализе комуникативних ситуација и уопште применом ситуационог модела комуникативног понашања ми истовремено посматрамо друштвену и језичку интеракцију између чланова друштва. Конверзационом анализом истражујемо вербализоване информације у дијалогу које нам

истовремено говоре и о комуникативном понашању етнокултурне заједнице којој учесници у дијалогу припадају.

Анализом текста који је послужио као предложак анализе ситуационог модела комуникативног понашања могли смо видети да комуникативно понашање изражено језичким средствима даје одређен број информација које можемо успешно употребити у пракси када се нађемо у руској социокултурној средини. Као и у свакој другој комуникацији, циљеви морају бити јасно постављени, јер без циља нема ни смислене комуникације. Веома је важно у току комуникације поштовати правила етикеције, како етикеције изгледа, тако и говорне етикеције и етикеције понашања. Оно што недостаје у овом, а врло често и у осталим текстовима јесте илустровање етикеције изгледа и примери индиректне комуникације. Важно је да учесници у комуникацији не праве говорне грешке и не крше норме говорне културе. Улоге учесника и трансакциона анализа помажу нам да схватимо какав је однос према саговорнику који је доминантан у комуникацији и да ли се обраћа са позиције одраслог, или детета. У овом тексту имамо пример говорне игре, што иначе није чест случај. У сваком разговору владају одређени закони комуникације које ми и у овом тексту налазимо, а ваљало би о њима знати детаљније да бисмо их могли препознати и применити. Кроз анализирани уџбенички текст могли смо видети и примере невербалне комуникације, како се личности служе мимиком којом изражавају однос према теми о којој су разговарали. Врло често учећи страни језик учимо како правилно водити разговор без конфликта, иако је конфликт неодвојиви део комуникације. Комуникација у датом тексту је делимично конфликтна, пре бисмо рекли са тенденцијом ка конфликту, који се ипак не остварује. Значи, ипак стичемо знање како можемо конфликт избећи. У комуникацији обично један саговорник врши одређени говорни утуцај, на примеру овог текста видели смо да то чини одрасли који има одређени друштвени статус. Личност која има позицију одраслог, старијег и искуснијег преузима контролу над комуникацијом, мада не зато што нешто силно жели да докаже, већ због природног односа старијег према млађем који још увек нема искуства. У дијалогу две личности од којих је једна старија и има доминантну улогу у друштву, а друга млађа, јача комуникативна позиција припада старијем. Студент се и сам труди да буде на довољно јакој позицији, покушава да равноправно учествује у дијалогу помоћу смелих питања. Током читавог дијалога води се борба за доминацију у комуникацији и у том духу се дијалог завршава.

Приказавши како једна комуникација тече између саговорника са позиција старији-млађи, ауторитет-онај који учи, сазнали смо на основу једног уџбеничког текста. На основу анализе свих текстова једне серије уџбеника коју ученици користе у настави могуће је реконструисати национално кому-

никативно понашање циљне заједнице. Уколико постоје елементи комуникативног понашања који у уџбеничком тексту изостају, ваљало би пажљиво одабрати текстове који одређено понашање илуструју. Уколико наставник да адекватна дидактичка упутства за идентификацију и примену елемената комуникативног понашања на нивоу учионице и касније, у аутентичној ситуацији, знатно ће се увећати социокултурна компетенција. Обједињујући резултате о присутности елемената комуникативног понашања у уџбеницима до којих долазимо користећи ситуациони, аспекатски и параметарски модел анализе комуникативног понашања можемо знатно увећати социокултурну компетенцију, а самим тим и комуникативну компетенцију, без које владање страним језиком није могуће.

Цитирана литература

Бугарски, Ранко. Увод у општу лингвистику. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1995.

[Bugarski, Ranko. Uvod u opštu lingvistiku. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1995]

Ивић, Иван, Ана Пешикан, Слободанка Антић. Водич за добар уџбеник (општи стандарди квалитета уџбеника). Београд: Завод за уџбенике, 2009.

[Ivić, Ivan, Ana Pešikan, Slobodanka Antić. Vodič za dobar udžbenik (opšti standardi kvaliteta udžbenika). Beograd: Zavod za udžbenike, 2009]

Кончаревић, Ксенија. Језик и култура: славистичка перспектива. Београд: Јасен, 2018.

[Končarević, Ksenija. Jezik i kultura: slavistička perspektiva. Beograd: Jasen, 2018]

Коцић, Љубомир. „Дидактичко-методички захтеви у обликовању структуре уџбеника". У: Б. Требјешанин, Д. Лазаревић (прир.) Савремени основношколски уџбеник (теоријско-методолошке основе). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2001.

[Kocić, Ljubomir. „Didaktičko-metodički zahtevi u oblikovanju strukture udžbenika". U: B. Trebješanin, D. Lazarević (prir.) Savremeni osnovnoškolski udžbenik (teorijsko-metodološke osnove). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2001]

Лемяскина, Наталия Александровна, Иосиф Абрамович Стернин. Коммуникативное поведение младшего школьника. Воронеж, 2000.

[Lemia͡skina, Nataliia͡ Aleksandrovna, Iosif Abramovich Sternin. Kommunikativnoe povedenie mladshego shkol′nika. Voronezh, 2000]

Нешић, Ивана. Развој комуникативних компетенција у настави пословног енглеског језика у високом образовању: докторска дисертација. Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу, 2018.

[Nešić, Ivana. Razvoj komunikativnih kompetencija u nastavi poslovnog engleskog jezika u visokom obrazovanju: doktorska disertacija. Filološko-umetnički fakultet, Univerzitet u Kragujevcu, 2018]

Прохоров, Юрий Евгеньевич, Иосиф Абрамович Стернин. Русские: коммуникативное поведение. Москва: Флинта, Наука, 2006.

[Prokhorov, IŪriĭ Evgen′evich, Iosif Abramovich Sternin. Russkie: kommunikativnoe povedenie. Moskva: Flinta, Nauka, 2006]

Стернин, Иосиф Абрамович. Модели описания коммуникативного поведения. Воронеж: Гарант, 2000.

[Sternin, Iosif Abramovich. Modeli opisaniia͡ kommunikativnogo povedeniia͡. Voronezh: Garant, 2000]

Стернин, Иосиф Абрамович. Практическая риторика. Москва: Академия, 2008.

[Sternin, Iosif Abramovich. Prakticheskaia͡ ritorika. Moskva: Akademiia͡, 2008]

Стернин, Иосиф Абрамович. Анализ коммуникативных ситуаций. Воронеж: Истоки, 2013.

[Sternin, Iosif Abramovich. Analiz kommunikativnykh situat͡siĭ. Voronezh: Istoki, 2013]

Щукин, Анатолий Николаевич. Обучение речевому общению на русском языке как иностранном. Москва: Русский язык, Курсы, 2015.

[Shchukin, Anatoliĭ Nikolaevich. Obuchenie rechevomu obshcheniiu͡ na russkom i͡azyke kak inostrannom. Moskva: Russkiĭ i͡azyk, Kursy, 2015]

National Standards in Foreign Language Education Project. Standards for foreign language learning in the 21st century. Yonkers, NY: Author, 1999.

Savignon, Sandra Joy, Pavel Vasilievich Sysoyev. “Cultures and Comparisons: Strategies for Learners”. Foreign Language Annals 38/3, 2005.

Извори

Марић, Биљана, Маријана Папрић, Вера Лазаревић Вуловић. До встречи в России 3: уџбеник и радна свеска за 3. разред гимназије и средњих стручних школа. Београд: Завод за уџбенике, 2015.

[Marić, Biljana, Marijana Paprić, Vera Lazarević Vulović. Do vstrechi v Rossii 3: udžbenik i radna sveska za 3. razred gimnazije i srednjih stručnih škola. Beograd: Zavod za udžbenike, 2015]

Isidora Komadina
Vasilije Stoiljković

TEXTBOOK TEXT AS A TEMPLATE FOR THE ANALYSIS OF THE SITUATION MODEL OF COMMUNICATIVE BEHAVIOR

Summary

In this paper, we present the analysis of a textbook text, which depicts a communicative situation, according to the situational model of the analysis of communicative behavior proposed by I.A. Sternin. The analysis of one text gives us a large amount of data on various elements of verbal and nonverbal communicative behavior without which there is no successful communication in a foreign (Russian) language. The analysis serves as an example that the communicative behavior of the target community can be examined using linguistic means that objectify certain behavior, and not only using psychological instruments designed for that purpose, such as an associative experiment (as has been the case so far). The research results of communicative behavior must become part of methodological and textbook literature for more successful mastering of a foreign (Russian) language.

Keywords: communicative behavior, situational model of communicative behavior, textbook text, sociocultural competence.